

А.Е. Жамиева*, PhD докторанты

Г.А. Насырова, э.г.д., профессор

Д.М. Мажитов, э.г.к., профессор

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

* – негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)

e-mail: zhami2805@mail.ru

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАҒДАРЫС ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІ

Мақалада экономикалық дағдарыс әсеріндегі салық жүйесінің жағдайына қатысты өзекті мәселелер талқыланады. Бастапқы шарт - салық жүйесін қалыптастыру мен ұйымдастырудың бірыңғай әдістемелік тәсілдерінің болмауы, оның ішінде экономикалық тұрақсыздық жағдайында. Зерттеу барысында шоғырландырылған бюджетке салық төлемдерінің динамикасы мен құрылымы зерттелді, өзара байланыстарға талдау жүргізілді және салықтардың динамикасының себептері анықталды. Елдегі экономикалық өсуді ұлттық экономиканың барлық сегменттеріне айтарлықтай ынталандырушы әсер ететін салық жүйесін жаңғырту арқылы қамтамасыз етуге болады. Бюджеттік кірістер мен негізгі макроэкономикалық көрсеткіштердің әр түрлі шарттардың орындалуына әсерін бағалауға мүмкіндік беретін фискалдық реттеудің тиімділігін арттыру үшін сценарийлік модельдеу ұсынылады. Негізгі зерттеу әдістері: талдау мен синтез, жүйелік және институционалдық тәсілдер, индукция мен дедукция әдістері, гипотезаларды құру әдісі болды. Зерттеу нәтижесі ұлттық салық жүйесінің қазіргі жағдайын талдау, сценарийлік модельдеу негізінде салық жүйесінің қазіргі деңгейінің экономикалық, әкімшілік, қаржылық, саяси даму бағыттарын, шараларын әзірлеу болып табылады. Салық жүктемесінің көлемі мен көлеңкелі экономика көлемі арасындағы кері байланыстың парадоксалды сипаты ашылды. Зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы ұлттық экономиканың тұрақты өсуін қамтамасыз ету үшін салық жүйесін бейімдеу реттеу қажеттілігін негіздеуде жатыр.

Кілт сөздер: Қазақстан Республикасы, ұлттық экономика, экономикалық өсу, дағдарыс, салық, салық жүйесі, салық салу қағидаттары, сценарийлік модельдеу, салықты болжау, салық түсімдері.

Ключевые слова: Республика Казахстан, национальная экономика, экономический рост, кризис, налог, налоговая система, принципы налогообложения, сценарное моделирование, прогнозирование налогов, налоговые поступления.

Keywords: Republic of Kazakhstan, national economy, economic growth, crisis, tax, tax system, principles of taxation, scenario modeling, forecasting taxes, tax revenues.

JEL Classification: H26, H21, H20

Кіріспе. Қаржы жүйесі, атап айтқанда оның салық құрамдас бөлігі, әсіресе экономикалық конъюктураның өзгеруіне сезімтал. COVID19 пандемиясынан туындаған қазіргі экономикалық дағдарыс өндіріс көлемінің төмендеуіне, экономикалық айналымның қысқаруына және іскерлік белсенділіктің қысқаруына әкелді, бұл мемлекеттік бюджет кірістерінің құлдырауының негізгі себептері болды. Пандемия дағдарысының салдары экономикалық өмірдің барлық салаларын макроэкономикалық жағдайлардың өзгеруіне бейімдеуді, ең алдымен салық салуды түзетуді қажет етті, өйткені салық базалары азайып, салық түсімдері сәйкесінше төмендеді [1]. Ал салық жүйесі дағдарыстың салдарын жоюға мүмкіндік бере отырып, экономикалық өсу үшін қолайлы жағдай жасай алады. Сондықтан ұзақ

мерзімді перспективада аса маңызды стратегиялық экономикалық және әлеуметтік міндеттерді шешу құралы ретінде салықтардың рөлін, инновациялық дамуды қаржылық қамтамасыз ету шарттарын арттыру болжанып отыр. Салық тетіктерін оңтайландыру экономиканың тұрақты дамуының драйвері ретінде ғана емес, сондай-ақ елдегі әлеуметтік-экономикалық және саяси тұрақтылыққа ықпал ететін елеулі әлеуетке ие [2]. Адам дамуының тарихында салық теориясы мен практикасын дамыту мен жетілдірудің сөзсіз ынталандыруы экономикалық қайшылықтар мен дағдарыстар болды. Дамыған елдердің тәжірибесін талдау және оларды ұлттық экономиканың қазіргі заманғы болмысына бейімдеу арқылы Қазақстанның салық жүйесін реформалау мен дамыту жүзеге асырылды.

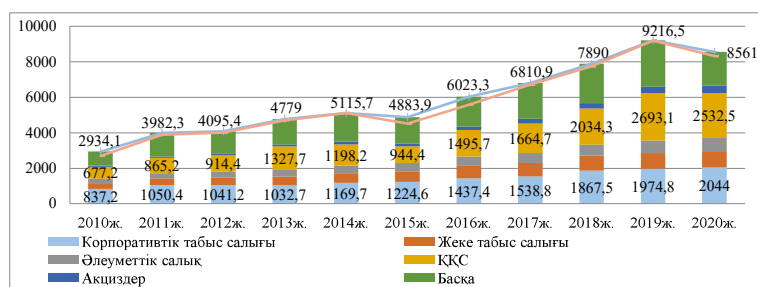
Зерттеудің мақсаты – экономикадағы дағдарыс құбылыстарымен байланысын анықтау үшін бюджетке салық түсімдерінің динамикасын талдау, тұрақсыздық жағдайында бейімделген салықтық жағдайды жүзеге асыру бойынша ұсыныстар беру. Соңғы жылдары Қазақстанда айтарлықтай қарқынды дамуды бастан кешірген серпінді экономикалық институттардың бірі болып табылатын салық жүйесін зерттеу кезінде барлық ғалымдар ортақ шешімге келді, олардың пікірінше, салық жүйесі интеграцияланған салықтар мен алымдарды, оларды енгізу рәсімдері, ережелері мен қағидаттары, оларды бақылау және жауапкершілік қағидалары салық заңнамасы мен салық органдарын қоса алғанда, бақылау және жауапкершілік қағидалары, оларды енгізу рәсімдері мен ережелері, салық салудың әртүрлі режимдерінің жиынтығы болып табылады [3]. Салық жүйесін зерттеуде жүйелі тәсіл қолданылды, шығындардың негізгі көрсеткіштеріне статистикалық бақылау және сценарийлік модельдеу әдісі қолданылды.

Әдебиеттік шолу. Осы уақытқа дейін қазіргі заманғы ұлттық салық жүйелерінің қалыптасуына А.Смит ұсынған салық салу принциптері негіз болды [4]. Салық теориясының негізгі ережелері, оның дамуы мен жүйеленуі Д. Рикардо, В. Петти, Ж.Б. Сей, Дж. Милль. Кәсіпкерлік үшін салық жүйесінің ынталандырушы мәнін өз кезегінде Дж.М. Кейнс салықтардың реттеуші рөлін анықтай отырып арттырды, оларды «икемділіктің кіріктірілген тетіктері» деп атады [5]. Болашақта А. Смит тұжырымдамасына сүйене отырып, неоклассиктер Р. Лукас, М. Фридман, А. Лаффер, Дж. Гилдер дамудың жоғары қарқынын қамтамасыз етудегі нарықтың жетекші рөлін негіздеді. Олардың пікірінше, мұндай тәсілмен салық базасы кеңейтіледі, сәйкесінше минималды салықтар мен максималды салық жеңілдік-

терімен мемлекеттің кірісі артады [6].

Жоспарлы экономика кезінде ел бюджеті салықтар есебінен емес, мемлекеттік монополия негізінде жүргізілген жалпы ішкі өнімді тікелей алып қою есебінен қалыптастырылды [7]. Посткеңестік кезеңде салық салудың теориялық және практикалық аспектілері көптеген зерттеулердің тақырыбына айналды. Қазіргі замандағы орыс ғалымдарының ішінде келесілерді атап өту керек: В.Г. Пансков, Л.П. Окунева, И.А. Майбуров, С.В. Барулин, Т.Ф. Юткин, Д.Г. Черник, А.И. Худяков және басқалары. Салық салу мәселелеріне арналған зерттеу жұмыстарында ерекше орын алатын отандық зерттеушілерді атап өтуге болады, олар: С.Т. Алибеков, К. Ілиясова, В.Д. Мельников, С.М. Өмірбаев, А. Зейнелғабдин, А.А. Нұрымов, Ф.С. Сейдахметова және басқалары.

Негізгі бөлім. Ұлттық экономиканың мәселелері және тиісінше бизнес-құрылымдардың мүдделері салық органдарының экономикалық субъектілермен ынтымақтастығы мен ашықтығын талап етеді. Бұл тұрғыда шетелдік және отандық инвесторлардың алаңдаушылығын тудыратын салықтық басқарудың маңызды аспектілері заңдарды жүйесіз қолдану және кейбір салықтық қылмыстардың криминализациясы болып табылады. Салықтық өзара қарым-қатынастардың транспаренттілігі мәселелерін тиімді шешу таяу жылдары шетелдік инвесторлар үшін неғұрлым қолайлы жағдайлар жасауға мүмкіндік береді. Салық саясаты міндеттерінің бірі негізгі салықтар бойынша мөлшерлемелерді (Корпоративтік табыс салығы (КТС) – 20%-ға дейін, Қосымша құн салығы (ҚҚС) – 12%-ға дейін, жеке тұлғалардың кірістеріне салық - 10%-ға дейін, әлеуметтік салық – 11%-ға дейін) азайту есебінен салық төлеушілердің салық ауыртпалығын айтарлықтай төмендету болып табылады (1-сур.).

1-сурет. Мемлекеттік бюджетке салық түсімдерінің серпіні 2010-2020 жылдар үшін, млрд теңге*

* Авторлармен [13] негізінде құрастырылған

Қаржы және есеп / Финансы и учет

Жүргізілген салық реформалары бірнеше жылдан кейін ғана оң нәтижелер мен әсер бере алады. 2010-2020 жылдарға арналған ҚР Мемлекеттік бюджетіне салық түсімдерінің серпінін талдау мемлекеттік бюджет кірістерінің негізгі көздері болып табылатын негізгі салықтардың сомасы тұрақты түрде өсіп келе жатқанын көрсетті (осы кезеңдерде экономикадағы дағдарыс құбылыстарына байланысты 2015 және 2020 жылдардағы көрсеткіштерді қоспағанда).

10 жыл ішінде корпоративтік табыс салығы, жеке табыс салығы және әлеуметтік салық түсімдері екі еседен астам өсті, ал қосылған құн салығы мен акциздер сомасы сәйкесінше 397,7% және 559,3% құрады. Әрине, салық түсімдерінің бюджетке әсері энергия ресурстарының бағасының қозғалысына қарсы емес. 2020 жылы COVID19 пандемиясынан туындаған локдаунның теріс әсері, соның ішінде шағын және орта бизнестің субъектілері үшін

айтарлықтай салық жеңілдіктерін енгізу қажеттілігін тудырды. Ресми деректер бойынша, бұл шаралар іскерлік белсенділіктің төмендеуімен қатар салық түсімдерінің 10,3%-ға қысқаруына алып келді. Мемлекеттік бюджеттің теңгерімділігін қамтамасыз ету үшін тікелей және жанама салықтар арасындағы оңтайлы арақатынасты табу маңызды, өйткені ҚҚС ставкалары мен акциздердің өсуіне деген құштарлық халықтың кірістерінің азаюына әкелуі мүмкін, демек, бюджет кірістерінің де төмендеуі мүмкін. Қазақстан Республикасының мемлекеттік бюджетінің салық түсімдерінің құрылымын бағалау 2020 жылы бюджет кірістерінің негізгі үлесін қосылған құн салығы (29,9%) және корпоративтік табыс салығы (23,1%) құрайтынын атап өтуге мүмкіндік береді. Бұл ретте 2010 жылдан бастап 2019 жылға дейін ҚҚС 6,8%-ға өскені байқалады, ал КТС үлесі 5,4%-ға төмендейді (1-кесте).

1-кесте

2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бюджетке салықтық түсімдердің құрылымы, млрд тенге*

Салықтың түрі	2010 ж.		2013 ж.		2016 ж.		2019 ж.		2020 ж.		2010 жылғы кірістің өсу қарқыны 2020 жылға қарай, %
	млрд тенге	%	млрд тенге	%	млрд тенге	%	млрд тенге	%	млрд тенге	%	
Салық түсімдері – барлығы, соның ішінде	2934,1	100	4779,0	100	6023,3	100	9216,5	100	8561,0	100	291,8
Корпоративтік табыс салығы	837,2	28,5	1032,7	21,6	1437,4	23,9	1974,8	21,4	2044,0	23,1	244,1
Жеке табыс салығы	312,3	10,6	493,1	10,3	691,8	11,5	876,3	9,5	929,5	10,9	297,6
Әлеуметтік салық	253,8	8,7	380,5	7,9	530,4	8,8	696,6	7,6	727,1	8,7	286,5
ҚҚС	677,2	23,1	1327,7	27,8	1495,7	24,8	2693,1	29,2	2532,5	29,9	374,1
Акциздер	61,4	2,3	103,7	2,2	205,2	3,4	343,4	3,7	432,7	5,5	704,7
Мүлік салығы	148,4	5,1	193,4	4,1	273,7	4,5	395,5	4,3	369,4	4,5	248,9
Басқа да міндетті төлемдер	643,8	21,9	1247,9	26,1	1389,1	23,1	2236,8	24,3	1525,8	17,4	236,9

* Авторлармен [13] негізінде құрастырылған

Шоғырландырылған бюджетке жиынтық салық аударымдарының серпіні пайдалы қазбаларды өндіруден түсетін түсімдердің айтарлықтай қысқару нәтижесін көрсетеді. Бұл қазақстандық экономиканың айтарлықтай маңызды ресурстық тәуелділігін растайды. Сонымен қатар, ҚҚС түсімдерінің өсуі инфляция өсімінің және нақты көріністегі сауда айналымының артуының жиынтық әсеріне байланысты болды [8].

Негізгі макроэкономикалық көрсеткіштердің табиғаты мен әсер ету механизмін түсіну, олардың

жалпы экономикалық жағдайға байланысты өзгеруі салық түсімдерінің күтуі мен болжамды болжамын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осыған байланысты қатынастарды анықтау және салық динамикасының себептерін анықтау өте маңызды. Қазіргі уақытта салық салудан жасырылған капиталды, салық органдарының шығындарын және осы шығындардың өзгеру динамикасын бағалаудың сенімді әдістері жоқ. Бұл мәселені шешу үшін жүйелік талдау, математикалық модельдеу, экстремалды есептер теориясы сияқты

экономикалық және математикалық әдістерді қолдануға болады [9]. Сценарийлерді модельдеу әдісі шеңберінде сценарийлерді келесі негізгі алғышарттармен жасауға болады (2-кесте).

2-кесте

Сценарийлік модельдеуге арналған көрсеткіштер*

Бастапқы сценарий Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік-экономикалық даму бағдарламасының ресми болжамы негізінде	Басқа сценарийлер салыстырылатын негізгі сценарий		
1 сценарий Номиналды мөлшерлемені көтерместен жинауды жақсарту	Корпоративтік табыс салығы тұрғысынан басқаруды жақсарту	Жеке табыс салығы бойынша көлеңкелі экономиканың үлесін төмендету	ҚҚС бойынша экономиканың барлық қатысушылары үшін жағдайларды теңестіру
2 сценарий Номиналды мөлшерлеменің өсуі	20% - 25%	10% - 13%	12% - 14%
3 сценарий Номиналды мөлшерлеменің төмендеуі	20% - 15%	10% - 8%	12% - 10%

* Авторлармен [9] негізінде құрастырылған

Модельдеу кезінде кейбір болжамдарды ұстану керек:

- ұлттық қордан кепілдендірілген трансфертер бастапқы сценарийде салынған базалық болжам деңгейінде қалады – жылына 2,9 трлн теңге;
- мемлекеттік борыш деңгейі мен бюджет тапшылығы бастапқы сценарийде белгіленген базалық болжам деңгейінде қабылданады;

- мемлекеттің барлық қосымша салық алымдары бір жыл ішінде экономикаға қайта инвестицияланады – күрделі шығындарға 27%, басқа тұтыну мен шығындарға 73%.

Қазақстанның салық саясатындағы ықтимал өзгерістерді модельдеудің салыстырмалы нәтижелері «өзгеріссіз» сценарийімен салыстырғанда келтірілген (3-кесте).

3-кесте

Модельдеудің салыстырмалы нәтижелері*

Көрсеткіштер	Бастапқы сценарий		Номиналды мөлшерлеменің жоғарылауынсыз 1 сценарий		Номиналды мөлшерлеменің өсуімен 2 сценарий		Номиналды мөлшерлеменің төмендеуімен 3 сценарий	
	2021 ж.	2026 ж.	2021 ж.	2026 ж.	2021 ж.	2026 ж.	2021 ж.	2026 ж.
Салық түсімдері, млрд	6532,0	7645,0	7054,0	8474,0	7075,0	8276,0	6045,0	7079,0
Жалпы ішкі өнімі (ЖІӨ) өсімі 2015 жылмен салыстырғанда, трлн	44,5	51,5	44,9	52,1	44,5	51,5	44,8	51,9
Көлеңкелі экономика деңгейі (қазіргі ЖІӨ 27,5%), %	26,3	24,0	26,3	22	26,3	24,8	26,3	23,3
ЖІӨ% экономикаға салықтық жүктеме	14,7	14,8	14,7	14,9	14,7	15,1	14,7	14,5

* Авторлармен [9] негізінде құрастырылған

Салық түсімдерінің болжамдары келесі параметрлерді орындау кезінде жасалды:

Сценарий 1. Салық түсімдерінің өсімі көлеңкелі экономиканы қысқарту, әкімшілендіруді жақсарту және «жалған кәсіпорындарға» қарсы күрес есебінен қамтамасыз етілетін болады. Нақты ЖІӨ-нің өсуі салық жинаудың ұлғаюымен және өнімнің төмендеуінің болмауымен байланысты; көлеңкелі экономиканың қысқаруына қолма-қол ақшасыз есеп айырысуды жаппай енгізуді ынталандыру және ашықтықты арттыру арқылы қол жеткізіледі.

Сценарий 2. Салық түсімдерінің өсімі неғұрлым жоғары салық жүктемесі есебінен қамтамасыз етілетін болады; нақты ЖІӨ 2020 және 2026 жылдары өзгермейді; салық жүктемесі артқан кезде кәсіпорындар мен халықтың бір бөлігі көлеңкелі экономикаға көшеді; мұнай секторының жүктемесі 1,2%-ға, Басқа секторлардың жүктемесі 1,9%-ға ұлғаяды.

Сценарий 3. Салық түсімдерінің қысқаруы салық жүктемесінің төмендеуімен байланысты; ЖІӨ-нің өсуі салық жүктемесінің төмендеуіне байланысты шығарылымның артуымен байла-

нысты; салық жүктемесі төмендеген кезде кәсіпорындар мен халықтың бір бөлігі байқалатын экономикаға көшеді. Салық жүйесін реформалаудың әртүрлі нұсқаларын сценарийлік модельдеу нәтижелеріне сәйкес 1-сценарий экономикалық өсуді орташа және ұзақ мерзімді барынша арттыру, бюджеттің салық кірістерін ұлғайту және қадағаланбайтын (көлеңкелі) экономика деңгейін төмендету тұрғысынан неғұрлым басымы болып табылады. Елдің ЖІӨ-дегі салық үлесімен өлшенетін салық жүктемесінің азаюы салық жүйесі тиімділігінің өсуін қамтамасыз етуі және көлеңкелі экономиканың қысқаруына алып келуі екіталай. Қандай да бір жолмен, тіпті бұл шаралардың кері әсері де мүмкін. Мемлекеттен, оның ішінде дағдарыс жағдайында салық саласында қолдауды қамтамасыз ету үшін кәсіпкерлерге салық жүктемесін күшейтпей, бюджетті толықтыру көздерін табу талап етіледі [10].

Салықтық алымдарды қысқарту нәтижесінде және соның салдарынан елдегі бюджет шығыстарының шамасы халыққа ұсынылатын қоғамдық игіліктердің сапасы едәуір төмендейді, бизнес инфрақұрылымын құруға арналған мемлекеттік шығыстар қысқарады. Шағын бюджеттік шығындар еңбек ресурстары сапасының төмендеуіне әкеледі. Білім беру мен денсаулық сақтауға жұмсалатын мемлекеттік әлеуметтік шығыстарды үнемдеу адами капиталдың нашарлауына алып келеді. 2-сценарийде қысқа мерзімді кезеңде бюджет кірістері өседі. Бұл ретте бұл шара тауарлар мен көрсетілетін қызметтер шығарылымының төмендеуімен қатар жүретін болады, бұл ұзақ мерзімді перспективада экономиканың өсуіне теріс әсер етеді. Осы сценарийде ЖІӨ-нің елеусіз өсуіне, бірінші кезекте, экономикаға салық түсімдерін қайта инвестициялау есебінен қол жеткізілетін болады. 3-сценарий экономикалық өсуді қамтамасыз ете алады, бірақ сонымен бірге негізгі сценариймен салыстырғанда мемлекеттің салық кірістерінің төмендеуімен және мемлекеттік инвестициялар деңгейінің төмендеуімен бірге жүреді [11].

Қорытынды. Салық жүйесі мемлекеттің экономикалық агенттермен қарым-қатынасын

құра отырып, қаржы жүйесінің басқа элементтерімен үнемі өзара әрекеттеседі. Маңызды экономикалық және әлеуметтік мәселелерді шешуге ықпал ететін сенімді, бейімделген салық жүйесін қамтамасыз ету үшін ішкі және сыртқы факторларды бағалау, экспоненциалды өсу нүктелерін табу және экономикалық құлдырау жағдайында бюджетке теріс салдарларды болдырмау үшін қолданыстағы салық жүйесінің шектеулерін азайту қажет. Салықтан жалтарудың жаңа нысандары мен схемаларының күрделенуі және пайда болуы салықтық бақылау тиімділігінің жеткіліксіздігінің елеулі салдарының бірі болып табылады [12]. Қаржы жүйесінің төтенше тұрақсыздығы жағдайында қажет:

1. Салық тәртібінің неғұрлым анық және айқын шарттарын орнату арқылы салықтық әкімшілендірудің сапасын күшейту және жақсарту;
2. Ең алдымен корпоративтік салық төлеушілер сегментінде салық берешегі бойынша жеке жауапкершілікті белгілеу арқылы салық органдарының жауапкершілігін арттыру;
3. Импортты алмастыру саясаты шеңберінде жұмыс істейтін ШОБ субъектілеріне салық салудың икемді жүйесін енгізу;
4. Экспортқа бағытталған саясатты іске асыру үшін сыртқы нарыққа бағытталған бизнес үшін салықтық преференциялар енгізу.

Пандемиядан туындаған қазіргі дағдарыс – бұл экономикалық циклдің кезеңі, содан кейін қалпына келтіру және өрлеу қисынды түрде жүреді. Экономика мен қаржы жүйесі дағдарыстан қаншалықты ұзақ шығатыны көбінесе экономикалық дамудың таңдап алынған моделімен айқындалады, онда мемлекеттік реттеудің негізгі мақсаты тиімді салық-бюджет құралдарын таңдау болады. Салықтар елдің халықаралық бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын шарттардың бірі болып табылады, өйткені олар инвестициялық климатты, стратегиялық салаларды дамыту жағдайларын қалыптастырады. Ұлттық экономиканы ынталандыру арқылы салық жүйесі макроэкономикалық тұрақсыздықты еңсеру үшін жағдай жасауды қамтамасыз етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Малис Н.И. Вопросы налогообложения в условиях кризиса // Финансы. – 2009. – № 8. – С. 23-26.
2. Жверанцева М.С. Реформирование налоговых систем в кризис и посткризисный период // Изв. Саратов ун-та. Серия Экономика. Управление. Право. – 2017. – №2. – С. 192-196.
3. Насырова Г.А. Регулирование страховой деятельности: институциональный подход:

- монография. – М.: Изд-во Фин. Университета. – 2012. – 181 с.
4. Smith A. Wealth of Nations in 3 p. – М.: Urait. – 2020. – 277 p.
 5. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest, and Money. – М.: Urait. – 2018. – 343 p.
 6. Lucas R.E. An Agenda without a Plan. Economics as a Public Science, Part I: The Economist's Ethos and Modes of Persuasion. – 2019. – vol. 9 (2). – P. 289-314. – DOI: org/10.4000/oeconomia.5605.
 7. Гиниятуллин Ф.К. Налоговая система: исторический аспект (отечественный опыт) // Вестник ЮУрГУ. – 2010. – №25. – С. 79-84.
 8. Мишустин М. Налоговая политика: факторы роста налоговых доходов: макроэкономический подход // Экономическая политика. – 2016. – №5. – С. 8-27.
 9. Малыгин Д.Е. Разработка и исследование макромоделей налогообложения: монография. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та. – 2009. – 88 с.
 10. Гончаренко Л.И., Вишневецкий В.П., Гурнак А.П. Особенности налогового регулирования в контексте четвертой промышленной революции // Экономика. Налоги. Право. – 2020. – 13(1). – С.114-122. – DOI: 10.26794/1999-849X-2020-13-1-114-122.
 11. Федотов Д.Ю. Бюджетно-налоговая система: влияние налоговой системы на теневую экономику // Финансы и кредит. – 2015. – №41. – С. 10-21.
 12. Batashev R.V., Elzhurkayev I.Ya. Approaches to assessment of efficiency of tax control at the regional level. The Eurasian Scientific Journal. – 2018. – vol.10(3). – P. 101-112.
 13. Статистические бюллетени Министерства Финансов РК. – <http://www.minfin.gov.kz>.

REFERENCES

1. Malis N.I. Voprosy nalogooblozheniya v usloviyakh krizisa [Tax issues during the crisis] // Finansy. – 2009. – №8. – S. 23-26 [in Russian].
2. Zhverantseva M.S. Reformirovanie nalogovykh sistem v krizis i postkrizisnyy period [Reforming tax systems in crisis and post-crisis period] // Izv. Sarat un-ta. Seriya Ekonomika. Upravlenie. Pravo. – 2017. – №2. – S. 192-196 [in Russian].
3. Nasyrova G.A. Regulirovanie strakhovoy deyatel'nosti: institutsional'nyy podkhod monografiya [Insurance regulation: an institutional approach]. – Moscow: Financial University Publ. – 2012. – 181 s. [in Russian]
4. Smith A. Wealth of Nations in 3 p. – М.: Urait. – 2020. – 277 p.
5. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest and Money. – М.: Urait. – 2018. – 343 p.
6. Lucas R.E. An Agenda without a Plan. Economics as a Public Science, Part I: The Economist's Ethos and Modes of Persuasion. – 2019. – vol. 9 (2). – P. 289-314. – DOI: org/10.4000/oeconomia.5605.
7. Giniyatullin F.K. Nalogovaya sistema: istoricheskiy aspekt (otechestvennyy opyt) [Tax system: historical aspect (domestic experience)] // Vestnik YuUrGU. – 2010. – №25. – S. 79-84 [in Russian].
8. Mishustin M. Nalogovaya politika: faktory rosta nalogovykh dokhodov: makroekonomicheskiy podkhod [Tax Policy: Drivers of Tax Revenue Growth: A Macroeconomic Approach] // Ekonomicheskaya pol. – 2016. – №5. – S. 8-27 [in Russian].
9. Malygina D.E. Razrabotka i issledovanie makromodeley nalogooblozheniya [Development and research of macromodels of taxation]. – Tambov: Publ. of Tamb. state tech. university. – 2009. – 88 s. [in Russian].
10. Goncharenko L.I., Vishnevskij V.P., Gurnak A.P. Osobennosti nalogovogo regulirovaniya v kontekste chetvertoj promyshlennoj revoljucii [Features of tax regulation in the context of the fourth industrial revolution] // Jekonomika. Nalogi. Pravo. – 2020. – №13(1). – S. 114-122. – DOI: 10.26794/1999-849X-2020-13-1-114-122 [in Russian].
11. Fedotov D.Ju. Bjudzhetno-nalogovaya sistema: vlijanie nalogovoj sistemy na tenevuyu jekonomiku [Fiscal system: the impact of the tax system on the shadow economy] // Finansy i kredit. – 2015. – №41. – S. 10-21 [in Russian].
12. Batashev R.V., Elzhurkayev I.Ya. Approaches to assessment of efficiency of tax control at the regional level // The Eurasian Scientific Journal. – 2018. – vol. 10(3). – P. 101-112.
13. Statisticheskie bjulleteni Ministerstva Finansov RK [Statistical bulletins of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan]. – <http://www.minfin.gov.kz> [in Russian].

НАЛОГОВАЯ СИСТЕМА КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Аннотация

В статье рассмотрены актуальные вопросы, связанные с состоянием налоговой системы под влиянием экономического кризиса. Исходным условием является отсутствие единых методологических подходов к формированию и организации налоговой системы, в том числе в условиях экономической нестабильности. В ходе исследования изучена динамика и структура налоговых отчислений в консолидированный бюджет и установлены причины динамики налогов. Обеспечить экономический рост в стране может модернизация налоговой системы, оказывающей существенный стимулирующий эффект на все сегменты национальной экономики. Для повышения эффективности налогово-бюджетного регулирования предложено сценарное моделирование, позволяющее оценить влияние бюджетных доходов и основных макроэкономических показателей на выполнение различных условий. Основные методы исследования: анализ и синтез, систематический и институциональный подходы, методы индукции и дедукции, метод построения гипотез. Результатом исследования является разработка направлений, мер экономического, административного, финансового развития современной налоговой системы на основе анализа текущего состояния национальной налоговой системы, проведения сценарного моделирования. Выявлена парадоксальность обратной зависимости между величиной налоговой нагрузки и размером теневой экономики. Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в обосновании необходимости адаптивного регулирования налоговой системы с целью обеспечения устойчивого роста национальной экономики.

A. Zhamiyeva, G. Nassyrova, D. Mazhitov

TAX SYSTEM OF KAZAKHSTAN DURING THE ECONOMIC CRISIS

Annotation

The article discusses topical issues related to the state of the tax system under the influence of the economic crisis. The initial condition is the lack of unified methodological approaches to the formation and organization of the tax system, including in conditions of economic instability. In the course of the study, the dynamics and structure of tax payments to the consolidated budget were studied and the reasons for the dynamics of taxes were established. Economic growth in the country can be ensured by the modernization of the tax system, which has a significant stimulating effect on all segments of the national economy. To increase the efficiency of fiscal regulation, a scenario modeling is proposed, which makes it possible to assess the impact of budget revenues and the main macroeconomic indicators on the fulfillment of various conditions. Basic research methods: analysis and synthesis, systematic and institutional approaches, methods of induction and deduction, the method of constructing hypotheses. The result of the research is the development of directions, measures of economic, administrative, financial development of the modern tax system based on the analysis of the current state of the national tax system, scenario modeling. The paradoxical nature of the inverse relationship between the size of the tax burden and the size of the shadow economy is revealed. The theoretical and practical significance of the study lies in substantiating the need for adaptive regulation of the tax system in order to ensure sustainable growth of the national economy.

